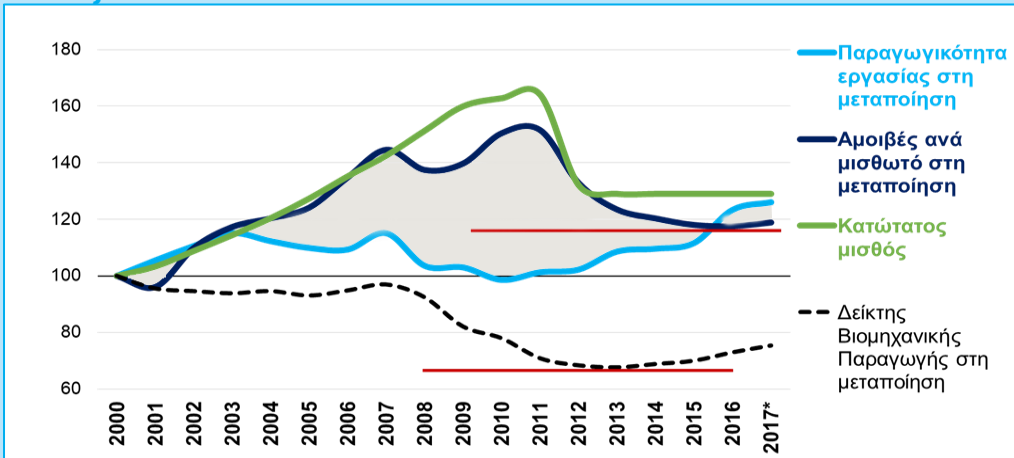

Η κληρονομιά των Μνημονίων και οι προκλήσεις στη μετα-Μνημονιακή περίοδο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

- Με την ολοκλήρωση του προγράμματος προσαρμογής το καλοκαίρι του 2018, έχει έρθει η ώρα να γίνει ένας απολογισμός των Μνημονίων ώστε να διακριθθούν οι αλλαγές που έχουν επέλθει στη δομή της οικονομίας, να αποτυπωθούν τα ζητήματα που έχουν ανακύψει, και παραμένουν ανοιχτά, από το υφεσιακό μίγμα πολιτικής που μας κληροδότησε η αναποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων ιδιαίτερα στο διαρθρωτικό τους σκέλος σε συνδυασμό με ορισμένες προβλέψεις που ήταν προς λάθος κατεύθυνση, και να καταγραφούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα στο επόμενο διάστημα όσον αφορά στη χάραξη και υλοποίηση μιας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Καταρχάς, η Ελλάδα παραμένει δέσμια της εξυπηρέτησης ενός υψηλού δημοσίου χρέους, που, ακόμη κι αν αναδιρθρωθεί επί τω ευνοϊκότερω ως προς την εξυπηρέτησή του, επιβάλλει την απαρύγκλιτη προσήλωση στη δημοσιονομική πειθαρχία, σε μόνιμη βάση. Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε στους επιμέρους τομείς, η απόσταση που χωρίζει ακόμη την Ελλάδα από την Ε.Ε. των 28 σε πολλούς τομείς παραμένει μεγάλη. Οι κακοί θεσμοί, η χαμηλή ποιότητα διακυβέρνησης και διοίκησης του κράτους και το μίγμα πολιτικής δεν ευνοούν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, τη μεγέθυνση και την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων. Η δομή του παραγωγικού προτύπου παρουσιάζει ανισορροπίες, με περιορισμένη παρουσία επιχειρήσεων στους κλάδους των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και χαμηλές επενδύσεις. Το εργατικό δυναμικό κατά κανόνα απασχολείται στους τομείς των υπηρεσιών με σχετικά χαμηλές αποδοχές. **Τα αποτελέσματα όλων των ανωτέρω είναι η οικονομία να είναι ακόμη εξαρτώμενη από την κατανάλωση και τις εισαγωγές χωρίς σημαντική βελτίωση στους τομείς αυτούς τα τελευταία 8 χρόνια.** Τα τρία μεγαλύτερα προβλήματα που μας κληροδότησαν τα Μνημόνια είναι η υπερφορολόγηση της οικονομίας, η ακριβή τραπεζική χρηματοδότηση και η υψηλή διαρθρωτική ανεργία. Επιπροσθέτως, οι τρεις κυριότερες προκλήσεις που δεν έχουν επιλυθεί κατά τη διάρκεια των μνημονίων και αντιμετωπίζει η χώρα μας καθώς οδεύει προς την έξοδο από το 3^ο πρόγραμμα, είναι η αναβάθμιση του συστήματος εκπαίδευσης/κατάρτισης, την ώρα μάλιστα που παρατηρείται έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της γήρανσης του πληθυσμού, και, τέλος, η αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς εργασίας. Το πρόβλημα της υπερφορολόγησης των συνεπών φορολογούμενων και των οργανωμένων επιχειρήσεων θα διαιωνίζεται όσο το δημόσιο αδυνατεί να αυξήσει την παραγωγικότητά του, ώστε να μειωθούν οι λειτουργικές του δαπάνες χωρίς μείωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, και όσο δεν υιοθετείται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την πάταξη της φοροδιαφυγής. Αυτό θα απαιτούσε τη μείωση φορολογικών συντελεστών, την παροχή κινήτρων μέσω επιστροφής φόρων που επιβαρύνουν τον καταναλωτή όταν ζητά απόδειξη από ελεύθερους επαγγελματίες, καθώς και ηλεκτρονικοποίηση όλων των συναλλαγών μεταξύ επιχειρήσεων, κράτους και καταναλωτών. Το πρόβλημα στις τράπεζες θα τείνει να παρατείνεται όσο οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης υπερχρεωμένων επιχειρήσεων εμποδίζονται από ανεπαρκείς ρυθμίσεις στο πτωχευτικό και προ-πτωχευτικό δίκαιο, και όσο οι πλειστηριασμοί ακινήτων που κατέχουν οι τράπεζες ως εγγυήσεις για τη χορήγηση δανείων και το σύστημα εξωδικαστικού μηχανισμού ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων δεν αποκτήσουν την κρίσιμη μάζα διεκπεραίωσης υποθέσεων, ώστε να μειωθεί το υψηλό απόθεμα δανείων σε καθυστέρηση. Το πρόβλημα της διαρθρωτικής ανεργίας θα διογκώνεται όσο δεν προχωρεί ο μετασχηματισμός του παραγωγικού προτύπου προς διεθνώς ανταγωνιστικές δραστηριότητες και δεν γίνονται οι αντίστοιχες επενδύσεις, καθώς δεν διασφαλίζονται συνθήκες κερδοφορίας και προσφοράς δεξιοτήτων, εφάμιλλες με εκείνες στο εξωτερικό. Στο πλαίσιο αυτό, χρειάζεται μια μακροχρόνια αναπτυξιακή στρατηγική που, μεταξύ άλλων, να στοχεύει στη ριζική αναβάθμιση του συστήματος εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης προς απόκτηση δεξιοτήτων που αυξάνουν την απασχολησιμότητα των εργαζομένων σε μια ανταγωνιστική αγορά εργασίας, ώστε να αποκτήσει η χώρα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, στην προσέλκυση επενδύσεων σε μια ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, όπου η κινητικότητα των εξειδικευμένων εργαζομένων θα ενταθεί, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων και νεωτερισμών στο παραγωγικό πρότυπο, την εισαγωγή συστήματος μαθητείας νέων στις επιχειρήσεις, την ολοκληρωμένη προετοιμασία της οικονομίας και της κοινωνίας για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, την προσέλκυση νέων, γυναικών και ηλικιωμένων στην αγορά εργασίας, κ.ο.κ. Αυτά είναι και τα θέματα που θα πρέπει να απασχολούν τους κοινωνικούς εταίρους, και όχι η επαναφορά των εργασιακών σχέσεων που ίσχυαν προ κρίσης, συμπεριλαμβανομένων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων για τον κατώτατο μισθό, που ο καθορισμός του πρέπει να αποσυνδεθεί από το μηχανισμό μισθολογικών αναπροσαρμογών στις επιχειρήσεις. Η οικονομία χρειάζεται εργασιακές σχέσεις που να στηρίζουν την απασχόληση και τα εισοδήματα των εργαζομένων μέσω της διαφύλαξης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- Αύξηση +6% σημείωσε η παραγωγή στη μεταποίηση χωρίς πετρελαιοειδή τον Δεκέμβριο του 2017, έναντι πτώσης -2,6% τον Δεκέμβριο του 2016, ενισχύοντας τη ανοδική τάση που καταγράφεται στο σύνολο του 2017 (+3,1% επιπλέον αύξησης +3,4% το 2016). Παράλληλα, και η οικοδομική δραστηριότητα παρουσιάζει επίσης σημάδια ανάκαμψης (+23,6% στον όγκο που αντιστοιχεί στις νέες άδειες το διάστημα Ιαν - Νοε 2017), την ώρα που το ποσοστό ανεργίας υποχωρεί σταθερά (20,9% τον Νοέμβριο του 2017 από 23,3% τον Νοέμβριο του 2016), με τον ρυθμό μείωσης ωστόσο να παρουσιάζει μικρή επιβράδυνση (αμετάβλητο σε σύγκριση με τον Οκτώβριο του 2017).

Ποτέ ξανά!

Παραγωγικότητα εργασίας ανά απασχολούμενο, αμοιβές ανά μισθωτό και δείκτης βιομηχανικής παραγωγής στη μεταποίηση και κατώτατος μισθός, 2000 = 100
(Eurostat, ΕΛΣΤΑΤ και AMECO, Εθνικοί Λογαριασμοί 30 τρίμηνο 2017 και Εθνικές Γενικές Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας 2000 - 2017)

* Ιαν - Σεπ

Τομέας Μακροοικονομικής Ανάλυσης και Ευρωπαϊκής Πολιτικής

Με την ευγενική χορηγία:

Μιχάλης Μασουράκης
Chief Economist

E: mmassourakis@sev.org.gr
T: +30 211 500 6104

Μιχάλης Μητσόπουλος
Senior Advisor

E: mmtsopoulos@sev.org.gr
T: +30 211 500 6157

Θανάσης Πρίντσιπας
Associate Advisor

E: printsipas@sev.org.gr
T: +30 211 500 6176

Οι απόψεις στην παρούσα έκθεση είναι των συγγραφέων και όχι απαραίτητα του ΣΕΒ. Ο ΣΕΒ δεν φέρει καμία ευθύνη για την ακρίβεια ή την πληρότητα των πληροφοριών που περιλαμβάνει η έκθεση.

Ο απολογισμός την Μνημονίων

Στις 21 Ιουνίου 2018, το Eurogroup αναμένεται να αποφασίσει το τέλος της εποχής των Μνημονίων. Καθώς, λοιπόν, πλησιάζει η ολοκλήρωση του προγράμματος προσαρμογής, έχει έλθει η ώρα να γίνει μια αποτίμηση των αποτελεσμάτων. Στη διάρκεια των Μνημονίων επιτεύχθηκε μια σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή, με εξάλειψη όλων των συνακόλουθων μακροοικονομικών ανισορροπιών. Εισήχθησαν, επίσης, μια σειρά από διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας, στη βελτίωση, δηλαδή, της δυνατότητας της οικονομίας από την πλευρά της προσφοράς να προσεγγίσει υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε μονιμότερη βάση. Ως αποτέλεσμα της προσαρμογής, το οικονομικό σύστημα και οι παραγωγικές δυνάμεις της οικονομίας εισήλθαν σε μια προσωρινή κατάσταση αναγκαστικής «καταστολής», λόγω της κρίσης χρέους που αντιμετώπιζε η χώρα και η οποία έπρεπε να θεραπευτεί άμεσα, ώστε να αποφευχθούν χειρότερες εναλλακτικές καταστάσεις. Υπήρξε απώλεια θέσεων εργασίας, εισοδημάτων, πλούτου και αποταμιεύσεων, και, ακόμη χειρότερα, της εμπιστοσύνης στο μέλλον. Ανατράπηκαν σχεδιασμοί μιας ζωής, με τους πιο ηλικιωμένους να είναι ανήμποροι να τις αντιμετωπίσουν όντας εκτός αγοράς εργασίας και τους πιο νέους να βλέπουν τις ελπίδες τους να διαφεύδονται και να αναζητούν λύσεις στη μετανάστευση. Οι παράπλευρες απώλειες υπήρξαν πιο μόνιμες, ενώ οι υποσχέσεις για την έξοδο από την κρίση αποδείχθηκαν δυσκολότερο να εκπληρωθούν, απ' ό,τι αναμενόταν.

Σήμερα, η οικονομία «ξυπνάει» ξανά -μετά το διάλειμμα του 2014 που έληξε γρήγορα- σιγά-σιγά από τη χειμερία νάρκη των Μνημονίων. Ήδη, η οικονομία ανακάμπτει σταδιακά σε αυτόνομη βάση, χωρίς δηλαδή τη βοήθεια του υπερβολικού δανεισμού που μας έφερε την κρίση στο παρελθόν. Και η διαδικασία αυτή πρέπει να περιφρουρηθεί και να ενισχυθεί στο μέλλον, καθώς η όποια βελτίωση του βιοτικού επιπέδου απαιτεί συνθήκες υψηλής ανάπτυξης, δεδομένης και της ανάγκης εξυπηρέτησης ενός δυσθεώρητου χρέους. Η ισχυρή ανάπτυξη είναι

μονόδρομος. Και επειδή δεν υπάρχουν μαγικές λύσεις, η οικονομία μας πρέπει να απελευθερωθεί από τα δεσμά της κρατικοδίαιτης οικονομικής δραστηριότητας και απασχόλησης, και να αφεθούν επιτέλους οι Έλληνες να ξεδιπλώσουν τις παραγωγικές αρετές που τους χαρακτηρίζουν όταν εργάζονται και διαπρέπουν σε φιλικές προς την επιχειρηματικότητα συνθήκες.

Σήμερα, η οικονομία «ξυπνάει» ξανά -μετά το διάλειμμα του 2014 που έληξε γρήγορα- σιγά-σιγά από τη χειμερία νάρκη των Μνημονίων. Ήδη, η οικονομία ανακάμπτει σταδιακά σε αυτόνομη βάση, χωρίς δηλαδή τη βοήθεια του υπερβολικού δανεισμού που μας έφερε την κρίση στο παρελθόν. Και η διαδικασία αυτή πρέπει να περιφρουρηθεί και να ενισχυθεί στο μέλλον, καθώς η όποια βελτίωση του βιοτικού επιπέδου απαιτεί συνθήκες υψηλής ανάπτυξης, δεδομένης και της ανάγκης εξυπηρέτησης ενός δυσθεώρητου χρέους.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να αποφευχθεί η οπισθοδρόμηση, η επιστροφή δηλαδή στο παρελθόν μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος προσαρμογής, και, ειδικότερα, στις πολιτικές του παρελθόντος, που δημιούργησαν τον υπερδανεισμό και τις ανισορροπίες στο παραγωγικό πρότυπο της χώρας, και μας οδήγησαν στην κρίση και την πτώση του βιοτικού μας επιπέδου. Και η ανάγκη αυτή είναι εκ των ων ουκ άνευ, καθώς δεν υπάρχουν πλέον δανεικά ενώ το κράτος είναι ήδη υπερχρεωμένο. Θα μπορούσε, βεβαίως, κάποιος να θεωρήσει ότι «ο φόβος (των αγορών) φυλάει τα έρμα» και, συνεπώς, η όποια πολιτική ηγεσία θα παραμείνει πειθαρχημένη.

Κάτι, όμως, προφανές σε κάποιους, δεν είναι προφανές σε όλους. Και όταν, σε περίπτωση κακοδιαχείρισης αναλάβουν οι αγορές να βγάλουν το φίδι από την τρύπα, θα είναι πλέον αργά. Δεν έχουμε άλλα περιθώρια παρά να τα δώσουμε όλα για την ανάπτυξη και να αποφύγουμε να θέσουμε πάλι σε δοκιμασία την υπομονή και τις αντοχές των αγορών. Την επόμενη φορά δεν θα υπάρξει κοινοτική αλληλεγγύη και, έτσι, θα ανοίξει ο ασκός του Αιόλου προς απρόβλεπτες, αλλά πάντως ανεπιθύμητες ατραπούς.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να αποφευχθεί η οπισθοδρόμηση, η επιστροφή δηλαδή στο παρελθόν μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος προσαρμογής, και, ειδικότερα, στις πολιτικές του παρελθόντος, που δημιούργησαν τον υπερδανεισμό και τις ανισορροπίες στο παραγωγικό πρότυπο της χώρας, και μας οδήγησαν στην κρίση και την πτώση του βιοτικού μας επιπέδου.

Σε κάθε περίπτωση, το δημόσιο χρέος εισέρχεται από εδώ και μπρος σε πορεία δυνητικής βιωσιμότητας που τροφοδοτείται αφενός από τα πρωτογενή πλεονάσματα και τους θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, και αφετέρου από τη διαφαινόμενη συμφωνία κυρίων με τους Ευρωπαίους εταίρους μας όσον αφορά στην ελάφρυνση της εξυπηρέτησής του. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ο *de facto* ρυθμός εξυπηρέτησης του χρέους θα διαμορφώνεται σε αρμονία με α) το περιθώριο που παρέχουν τα πρωτογενή πλεονάσματα (3,5 π.μ. του ΑΕΠ μέχρι το 2022 και ίσα με, ή άνω αλλά κοντά σε, 2 π.μ. του ΑΕΠ στη μετέπειτα περίοδο) για πληρωμή τόκων, β) τη δυνατότητα μείωσης των πληρωμών για εξυπηρέτηση του χρέους όταν ο ρυθμός ανάπτυξης

της οικονομίας επιβραδύνεται (και το αντίστροφο), και γ) τον περιορισμό ότι οι ακαθάριστες δανειακές ανάγκες (δημοσιονομικό ισοζύγιο συν χρεολύσια) δεν θα υπερβαίνουν το 15% του ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα και το 20% του ΑΕΠ από εκεί και πέρα, που είναι και ο ορισμός βιωσιμότητας του χρέους. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται σε *ad hoc* ενέργειες των δανειστών (μετάθεση πληρωμών εξυπηρέτησης του χρέους στο μέλλον μέσω μείωσης επιτοκίων, επιμήκυνσης δανείων, κ.ο.κ.), ώστε να στηρίξουν την αποκλιμάκωση του λόγου δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ στη βάση ανταποδοτικών ενεργειών της ελληνικής κυβέρνησης να διατηρεί συνθήκες δημοσιονομικής πειθαρχίας σε μόνιμη βάση, που απαιτούνται για τη βιωσιμότητα του χρέους.

Η εφαρμογή των Μνημονίων επέφερε ορισμένες αλλαγές προς την επιδιωκόμενη κατεύθυνση, αλλά μας έχει κληροδοτήσει και μια σειρά από νέα ζητήματα που αναζητούν λύση. Ταυτόχρονα, η επικείμενη ολοκλήρωση των Μνημονίων μας αφήνει εκτεθειμένους σε προκλήσεις, καθώς πρέπει πλέον να χαράξουμε μια δική μας αναπτυξιακή στρατηγική χωρίς να χαράμισουμε ό,τι κερδίσαμε από τα Μνημόνια. Στο κείμενο που ακολουθεί, με τη βοήθεια οικονομικών δεικτών, γίνεται μια σύγκριση μεταξύ της κατάστασης στην ελληνική οικονομία πριν την κρίση και σήμερα, καθώς και μεταξύ της ελληνικής και της ευρωπαϊκής οικονομίας του σήμερα, ώστε να αποτυπωθεί αφενός η πρόοδος που σημειώθηκε στο διαρθρωτικό μετασχηματισμό της οικονομίας στα χρόνια των Μνημονίων και αφετέρου η απόσταση που ακόμη μας χωρίζει από τις επιδόσεις της μέσης οικονομίας στην Ευρώπη των 28.

A) ΠΩΣ ΑΛΛΑΞΕ Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

1. Μέγεθος επιχείρησης - χαμηλή παραγωγικότητα

Το μέγεθος της ελληνικής επιχείρησης παραμένει μικρό, με το 57% (30% στην ΕΕ-28) των εργαζομένων να απασχολούνται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (κάτω των 10 ατόμων) και το 13% (33% στην ΕΕ-28) σε μεγάλες επιχειρήσεις (άνω των 250 ατόμων, **Δ01**). Τα μεγέθη αυτά, που δεν έχουν αλλάξει από τα επίπεδα πριν την κρίση, αποτυπώνουν την χαμηλή παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας, καθώς μεγάλα τμήματα του εργατικού δυναμικού απασχολούνται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (που είναι κατά κανόνα χαμηλής προστιθέμενης αξίας και έντασης τεχνολογίας), ενώ το αντίστροφο ισχύει για το χαμηλό ποσοστό των εργαζομένων που απασχολούνται σε μεγάλες επιχειρήσεις, που είναι κατά κανόνα υψηλής παραγωγικότητας, καθώς είναι οργανωμένες, με σύγχρονες μεθόδους διοίκησης και εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό. Το φαινόμενο αυτό, σε κάποιο βαθμό, αντανακλά, επίσης, και το υψηλό επίπεδο αυτοαπασχολούμενων (12,4% στην Ελλάδα έναντι μόλις 7,8% στην ΕΕ-28) ως ποσοστό του πληθυσμού, ένδειξη χαμηλής ανάπτυξης των δυνάμεων της αγοράς, της μισθωτής απασχόλησης και της οργανωμένης επιχειρηματικότητας. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η ύφεση της μνημονιακής περιόδου έχει οδηγήσει σε μείωση του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων ως ποσοστό του πληθυσμού από 14,2% το 2009 σε 12,4% το 2016.

Το μέγεθος της ελληνικής επιχείρησης παραμένει μικρό, με το 57% (30% στην ΕΕ-28) των εργαζομένων να απασχολούνται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (κάτω των 10 ατόμων) και το 13% (33% στην ΕΕ-28) σε μεγάλες επιχειρήσεις (άνω των 250 ατόμων).

Δ01: Μέγεθος επιχείρησης – Χαμηλή παραγωγικότητα (ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat, [SME Performance Review](#))

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Αυτοαπασχολούμενοι ως % του πληθυσμού	14,2%	12,4%	7,8%
Μερίδιο απασχόλησης			
- Πολύ μικρές επιχειρήσεις (<10 απασχολούμενοι)	56%	57%	30%
- Μεγάλες επιχειρήσεις (>250 απασχολούμενοι)	13%	13%	33%
Παραγωγικότητα εργασίας (Πραγματικό ΑΕΠ ανά απασχολούμενο, 2009 = 100)	100	91,3	107,7
Αμοιβές ανά μισθωτό (€ χιλ.)	26,6	21,6	35,8

2. Θεσμικό πλαίσιο – Ανεπάρκεια διακυβέρνησης

Οι ελληνικές επιχειρήσεις λειτουργούν σε μια οικονομία όπου οι θεσμοί εμποδίζουν, αντί να διευκολύνουν, τη λειτουργία τους. Η δημόσια διοίκηση, η δικαιοσύνη, η φορολογία, οι αγορές προϊόντων, η αγορά εργασίας, κ.ο.κ., όταν δεν είναι ευθυγραμμισμένες με την ανάγκη των επιχειρήσεων να διαφυλάξουν την ανταγωνιστικότητά τους σε μια διεθνή αγορά, όπου η επιβίωση εξαρτάται από το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (δηλαδή το κόστος εργασίας και την παραγωγικότητα εδώ και στις ανταγωνίστριες χώρες), τότε προκύπτει ανταγωνιστικό μειονέκτημα για τις εγχώριες επιχειρήσεις. Δεν είναι τυχαίο που οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν έχουν μεγάλη συμμετοχή στους κλάδους διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών. Και δεν είναι τυχαίο που οι ελληνικές ναυτιλιακές εταιρείες έχουν κατακτήσει τις παγκόσμιες αγορές, μιας και δεν επιβαρύνονται από τις στρεβλώσεις του ελληνικού θεσμικού πλαισίου, καθώς δραστηριοποιούνται εκτός Ελλάδος. Μια απόφαση δικαστηρίου που καθυστερεί, μια αδειοδότηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, ή μια άδεια εγκατάστασης ενός μηχανήματος σε μια βιομηχανία, που δεν χορηγείται για γραφειοκρατικούς λόγους, μια αύξηση στο κόστος ενέργειας από ειδικούς φόρους κατανάλωσης που επιβάλλονται για εισπρακτικούς λόγους, ένας εκτελωνισμός που καθυστερεί, μια απεργία που τραβάει σε μακρός, οι συντεχνίες που αυξάνουν το κόστος συναλλαγών για τις επιχειρήσεις επειδή δεν υπάρχει ανταγωνισμός (το επάγγελμα είναι κλειστό), κ.ο.κ. είναι ενδεικτικά παραδείγματα θεσμικών στρεβλώσεων, που επιβαρύνουν το κόστος και μειώνουν την

παραγωγικότητα των επιχειρήσεων. Έτσι, όμως, εμποδίζεται, σε τελική ανάλυση, η επέκτασή τους και το μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων, παραμένει μικρό. Χαρακτηριστικά είναι τα μεγέθη στον πίνακα Δ02, όπου για να τελεσιδικήσει μια απόφαση ελληνικού διοικητικού δικαστηρίου παίρνει ακόμη τον διπλάσιο χρόνο από ό,τι στο εξωτερικό, αν και ο χρόνος έχει μειωθεί δραστικά στον καιρό των Μνημονίων. Η Ελλάδα έχει βελτιώσει τη θέση της σημαντικά, επίσης, στην κατάταξη της Παγκόσμιας Τράπεζας με βάση τα εμπόδια στην άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (Doing Business), αλλά ακόμη απέχει παρασάγγας από μια χώρα όπως η Γαλλία, που δεν θεωρείται και υπόδειγμα, και που με τη σειρά της απέχει πολύ από τις χώρες-ηγέτες στην διευκόλυνση των επιχειρήσεων να κάνουν τη δουλειά τους, όπως, για παράδειγμα, είναι η Φιλανδία και η Ολλανδία στην Ευρώπη, όπου στον υποδείκτη «θεσμοί» στην κατάταξη του World Economic Forum έρχονται πρώτες, με βαθμολογία σχεδόν διπλάσια της Ελλάδας. Τέλος, στην έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για την ποιότητα διακυβέρνησης, και ειδικότερα για την ικανότητα της κυβέρνησης να καταρτίζει και να εφαρμόζει πολιτικές και ρυθμιστικές παρεμβάσεις που επιτρέπουν και προωθούν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, η Ελλάδα βαθμολογείται σήμερα με 59,1, όταν ο μέσος ευρωπαϊκός όρος ανέρχεται σε 83,7.

Δ02: Θεσμικό πλαίσιο – Ανεπάρκεια διακυβέρνησης
([EU Justice Scoreboard 2017](#), [World Bank – Doing Business](#), [World Economic Forum – Global Competitiveness Report](#))

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Απαιτούμενος χρόνος για την επίλυση διοικητικών υποθέσεων μέσω του δικαστικού συστήματος (ημέρες)	2000	990	<500
Κατάταξη στο Doing Business	96 (181 χώρες)	67 (190 χώρες)	31 (Γαλλία)
Αξιολόγηση Θεσμών (World Economic Forum, 1=χειρότερο, 7=καλύτερο)	3,8	3,7	4,6
Δείκτης ποιότητας ρυθμίσεων* (World Bank Governance Indicators)	74,6	59,1	83,7

* Αποτυπώνει την αντίληψη για την ικανότητα της κυβέρνησης να σχεδιάζει και να εφαρμόζει σταθερές πολιτικές και ρυθμίσεις που επιτρέπουν και προωθούν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα.

Η δημόσια διοίκηση, η δικαιοσύνη, η φορολογία, οι αγορές προϊόντων, η αγορά εργασίας, κ.ο.κ., όταν δεν είναι ευθυγραμμισμένες με την ανάγκη των επιχειρήσεων να διαφυλάξουν την ανταγωνιστικότητά τους σε μια διεθνή αγορά, όπου η επιβίωση εξαρτάται από το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (δηλαδή το κόστος εργασίας και την παραγωγικότητα εδώ και στις ανταγωνίστριες χώρες), τότε προκύπτει ανταγωνιστικό μειονέκτημα για τις εγχώριες επιχειρήσεις.

3. Εξωστρέφεια-Ανταγωνιστικότητα

Το αποτέλεσμα του συνδυασμού χαμηλής παραγωγικότητας μικρών επιχειρήσεων με τις στρεβλώσεις του θεσμικού πλαισίου τείνει να δημιουργεί μια οικονομία με μικρή εξωστρέφεια και χαμηλές επενδύσεις. Ως εκ τούτου, η οικονομία χαρακτηρίζεται από ανισοροπίες στην παραγωγική της δομή, με διογκωμένους κλάδους στις παραδοσιακές δραστηριότητες και με σχετικά συρρικνωμένους κλάδους στην παραγωγή για εξαγωγές και την υποκατάσταση εισαγωγών. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα η απασχόληση στη μεταποίηση είναι το 20% της απασχόλησης στο εμπόριο, ενώ στην ΕΕ-28 το αντίστοιχο μέγεθος είναι 60%. Διαμορφώνεται, έτσι, σταδιακά μια οικονομία που βασίζεται στην κατανάλωση και τις εισαγωγές, με μικρό εξαγωγικό και επενδυτικό αποτύπωμα. Στην Ελλάδα, η ιδιωτική κατανάλωση αντιπροσωπεύει το 69,9% του ΑΕΠ, όταν το αντίστοιχο μέγεθος στην ΕΕ-28 είναι 56,1%. Λόγω της δημοσιονομικής προσαρμογής, το ποσοστό της δημόσιας κατανάλωσης έχει μειωθεί κατά 3 π.μ., από 23,3% το 2009 σε 20,2% σήμερα. Αντίθετα, η ιδιωτική

κατανάλωση έχει αυξηθεί από 68,1% του ΑΕΠ το 2009 σε 69,9% του ΑΕΠ σήμερα. Αντιστοίχως, στον πίνακα Δ03, οι εξαγωγές χωρίς πετρελαιοειδή, αν και έχουν αυξηθεί από 6% του ΑΕΠ το 2009 σε 10,6% του ΑΕΠ σήμερα, ακόμη είναι στο 1/3 του μεγέθους κατά μέσο όρο στην ΕΕ-28 (30,1%). Ο δε λόγος των εισαγωγών προς εξαγωγές (χωρίς πετρελαιοειδή), αν και έχει μειωθεί από 3,1 το 2009 σε 1,9 σήμερα (λόγω της προσαρμογής στον καιρό των Μνημονίων, όπου η μεγάλη ύφεση περιόρισε βίαια τις εισαγωγές), είναι ακόμη διπλάσιος απ' ότι στην ΕΕ-28 κατά μέσο όρο (0,9). Τέλος, οι ιδιωτικές επενδύσεις (εξαιρουμένων των κατοικιών) αντιπροσωπεύουν το 7,9% του ΑΕΠ σήμερα, έχοντας μειωθεί από 8,5% του ΑΕΠ το 2009, ενώ στην ΕΕ-28 τα αντίστοιχο μέγεθος ανέρχεται σε περίπου 12%. Ο μετασχηματισμός του παραγωγικού προτύπου δεν μπορεί να συντελεστεί όσο η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας παραμένει υπό πίεση. Απαιτείται περαιτέρω βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω αύξησης της παραγωγικότητας, ώστε να μειωθεί το σχετικό κόστος εργασία ανά μονάδα προϊόντος των διεθνώς εμπορεύσιμων κλάδων σε σχέση με τους διεθνώς μη εμπορεύσιμους κλάδους και να μετακινηθούν πόροι και επενδύσεις, κατ' ουσία στη βιομηχανία και άλλους εξαγωγικούς κλάδους. Η ανταγωνιστικότητα βελτιώθηκε τα χρόνια των Μνημονίων, κυρίως λόγω της κάμψης των μισθών, αν και έχει αρχίσει και πάλι να οπισθοχωρεί από το 2016. Σε κάθε περίπτωση, σε σχέση με το 2009, η ανταγωνιστικότητα σήμερα είναι βελτιωμένη κατά 20,6 π.μ., βελτίωση μεγαλύτερη απ' αυτή που επετεύχθη στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-28.

Το αποτέλεσμα του συνδυασμού χαμηλής παραγωγικότητας μικρών επιχειρήσεων με τις στρεβλώσεις του θεσμικού πλαισίου τείνει να δημιουργεί μια οικονομία με μικρή εξωστρέφεια και χαμηλές επενδύσεις.

Ο μετασχηματισμός του παραγωγικού προτύπου δεν μπορεί να συντελεστεί όσο η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας παραμένει υπό πίεση. Απαιτείται περαιτέρω βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω αύξησης της παραγωγικότητας, ώστε να μειωθεί το σχετικό κόστος εργασία ανά μονάδα προϊόντος των διεθνώς εμπορεύσιμων κλάδων σε σχέση με τους διεθνώς μη εμπορεύσιμους κλάδους και να μετακινηθούν πόροι και επενδύσεις, κατ' ουσία στη βιομηχανία και άλλους εξαγωγικούς κλάδους.

Δ03: Εξωστρέφεια - Ανταγωνιστικότητα
(Eurostat, AMECO)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Ιδιωτική κατανάλωση (% του ΑΕΠ)	68,1	69,9	56,1
Δημόσια κατανάλωση (% του ΑΕΠ)	23,3	20,2	20,4
Εμπορικό ισοζύγιο			
- € δισ.	-34,4	-18,7	+32,0
- % του ΑΕΠ	-14,5	-10,8	+0,2
Αναλογία απασχολούμενων στη μεταποίηση προς τους απασχολούμενους στο εμπόριο	0,3	0,2	0,6
Εξαγωγές χωρίς καύσιμα (% του ΑΕΠ)	6,0	10,6	11,2
Αναλογία εισαγωγών προς εξαγωγές χωρίς καύσιμα	3,1	1,9	0,9
Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, ιδιωτικές πλην κατοικιών (% του ΑΕΠ)	8,5	7,9	12,3 (15 χώρες)
Ανταγωνιστικότητα με βάση το μοναδιαίο κόστος εργασίας (2009 = 100, πτώση = βελτίωση)	100	79,4	93,6

Β) ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΣΑΝ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

4. Υπερφορολόγηση

Η όλη δομή του οικονομικού συστήματος, όπως περιγράφηκε ως ανωτέρω, δεν δημιουργεί αυτόνομα υψηλές αποταμιεύσεις ή πλεονάσματα. Έτσι, στην Ελλάδα είχαμε μια εκτεταμένη παρέμβαση ενός πελατειακού κατά βάση κράτους, το μέγεθος του οποίου γιγαντώθηκε τα τελευταία 40 χρόνια, σε μια προσπάθεια (με τη βοήθεια και του εξωτερικού δανεισμού) να «συμπληρωθεί» η αδύναμη παραγωγική δομή και «να μπει η χώρα στην Ευρώπη». Έτσι, δημιουργήθηκαν αφενός η «κρατικοδίαιτη επιχειρηματικότητα» και αφετέρου οι μεγάλες δημόσιες επιχειρήσεις που καταρρέουν ή μια μετά την άλλη κάτω από το βάρος της κακοδιαχείρισης και ιδιωτικοποιούνται. Έτσι, δημιουργήθηκε και ένα τεράστιο σύστημα κοινωνικών παροχών και φθάσαμε σήμερα να έχουμε ένα συνταξιοδοτικό σύστημα που χορηγεί €30 δισ. σε συντάξεις και μαζεύει μόνο €12 δισ. σε εισφορές, με το έλλειμμα να πρέπει να καλυφθεί από τους φόρους, μιας και ο δανεισμός μας τελείωσε. Υπήρξε, λοιπόν, ιδίως στα χρόνια των Μνημονίων, μια προσπάθεια να αυξηθούν τα φορολογικά έσοδα με αυξήσεις φορολογικών συντελεστών, σε υπερβολικά υψηλά επίπεδα καθώς η φορολογική βάση περιοριζόταν λόγω της ύφεσης και της φοροδιαφυγής. Και κάναμε μεγάλη πρόοδο καθώς οι φόροι και εισφορές αυξήθηκαν ως ποσοστό των εισοδημάτων των νοικοκυριών (μισθοί, συντάξεις, ενοίκια, κλπ.) από 21,2% το 2009 σε 25,8% σήμερα, που, όμως, απέχει ακόμη πολύ από τον μέσο όρο στην Ευρώπη των 28 (32,8%, Δ04). Το πρόβλημα, βεβαίως, είναι ότι την υπερβολικά υψηλή φορολογία την πληρώνουν οι οργανωμένες επιχειρήσεις και η μισθωτή εργασία, με την φοροδιαφυγή και το λαθρεμπόριο να ανθούν, δημιουργώντας, έτσι, μια νέα σειρά αντικινήτρων μετασχηματισμού της οικονομίας μακριά από την ασθενή παραγωγική δομή που περιγράφηκε ως ανωτέρω. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι το μη μισθολογικό κόστος (φορολογία εισοδήματος μισθωτού και ασφαλιστικές εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών) απορροφούν σήμερα το 45% και το 58%, του εργοδοτικού κόστους εργασίας για μικτές

Δ04: Υπερφορολόγηση
(Eurostat, Schneider - IAW Institute, ECB)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Φορολογική επιβάρυνση μισθωτών			
- Μέση φορολογική επιβάρυνση στο κόστος εργοδότη: μισθωτός με καθαρές ετήσιες αποδοχές €50.000	52%	58%	Γερμανία: 51% Ισπανία: 41%
- Μέση φορολογική επιβάρυνση στο κόστος εργοδότη: μισθωτός με καθαρές ετήσιες αποδοχές €20.000	47%	45%	Γερμανία: 48% Ισπανία: 40%
Έμμεσοι φόροι			
- Καύσιμα (€ ανά 1000 lt.)	359	700	Γερμανία: 654
- Καπνός (% επί της λιανικής τιμής)	73%	90%	Γερμανία: 74%
- Αλκοόλ (€ ανά 100 lt.)	1.308	2.450	Γερμανία: 1.303
- Τηλεπικοινωνίες (κινητή τηλεφωνία, internet κλπ., %)	25%	40%	Γερμανία: 19%
Αναλογία έμμεσων προς άμεσους φόρους	1.3	1.7	1.0
Φόροι και εισφορές νοικοκυριών (% του συνολικού εισοδήματος)	21,2	25,8	32,8
Μέγεθος παραοικονομίας (% του ΑΕΠ)	24	21,5	13,3 (13 χώρες)
Αριθμός πληρωμών με κάρτες κατά κεφαλή, ανά έτος	8	28	117

αποδοχές €20 χιλ. και €50 χιλ. αντιστοίχως, όταν στην Ισπανία τα αντίστοιχα μεγέθη είναι 40% και 41%, και στη Γερμανία 48% και 51%. Σε σχέση με τα επίπεδα προ κρίσης (2009), τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 47% (και είναι 45% σήμερα) και 52% (και είναι 58% σήμερα), λόγω της ταυτόχρονης αύξησης της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος. Και, βεβαίως, η Ελλάδα δεν διαθέτει την ισχυρή παραγωγική δομή της Ισπανίας και της Γερμανίας. Το αποτέλεσμα, βεβαίως, μιας τόσο υψηλής φορολογίας στην εργασία είναι να επιβαρύνονται οι οργανωμένες επιχειρήσεις, που δεν καταφεύγουν στη φοροδιαφυγή και τις πρακτικές αδήλωτης και υποδηλωμένης εργασίας, δημιουργώντας ταυτόχρονα κίνητρα για τις μικρές επιχειρήσεις και τους ανυπεράσπιστους μισθωτούς που προσλαμβάνουν, να λειτουργούν στην παρανομία. Στο πεδίο, επίσης, των ειδικών φόρων κατανάλωσης, οι διαφορές είναι ακόμη μεγαλύτερες. Για παράδειγμα, η Ελλάδα σήμερα φορολογεί τα καύσιμα, τον καπνό, το αλκοόλ, την κινητή τηλεφωνία, κ.ο.κ. με υψηλότερους συντελεστές από τη Γερμανία (Δ04), που προκαλούν τη μετατόπιση της παραγωγικής δραστηριότητας εκτός επίσημης οικονομίας και, έτσι, στερούν μεγάλα ποσά από τα φορολογικά έσοδα του δημοσίου. Η αδυναμία εν γένει

να φορολογηθεί η παραγωγική δομή με φόρους εισοδήματος έχει οδηγήσει την πολιτεία να προσπαθεί να αντισταθμίσει τις απώλειες στα φορολογικά έσοδα με έμμεσους φόρους στην κατανάλωση (ΦΠΑ και ειδικό φόρος κατανάλωσης) και άμεσους φόρους στην ακίνητη περιουσία (ΕΝΦΙΑ, κ.ά.). Έτσι, ο λόγος των έμμεσων προς άμεσους φόρους έχει σήμερα διαμορφωθεί σε 1,7 από 1,3 το 2009, όταν ο μέσος όρος στην Ευρώπη είναι 1. Τέλος, το μέγεθος της παραοικονομίας υπολογίζεται σήμερα στην Ελλάδα σε 21,5% του ΑΕΠ όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ-28 ανέρχεται σε 13,3% του ΑΕΠ. Πάντως, το μέγεθος αυτό έχει μειωθεί από το 24% του ΑΕΠ που ήταν το 2009, καθώς έχουν γίνει προσπάθειες πάταξης της φοροδιαφυγής, κυρίως μέσω της νέας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ). Ταυτόχρονα, λόγω και της επιβολής των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων το 2015, έχει αυξηθεί η χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών, από 7,6 συναλλαγές ετησίως κατά κεφαλήν το 2009 σε 28 συναλλαγές το 2016, ενώ στην ΕΕ-28 το αντίστοιχο μέγεθος ανέρχεται σε 117 συναλλαγές σήμερα. Η χρήση καρτών, που ενθαρρύνεται πλέον και από την πολιτεία (λοταρίες), έχει μειώσει σε κάποιο βαθμό την απόκρυψη συναλλαγών. Και, βεβαίως, η επανάσταση στην πάταξη της φοροδιαφυγής θα επέλθει όταν εφαρμοσθεί η ηλεκτρονική τιμολόγηση στις επιχειρήσεις, επανάσταση που καθυστερεί αδικαιολογήτως.

Την υπερβολικά υψηλή φορολογία την πληρώνουν οι οργανωμένες επιχειρήσεις και η μισθωτή εργασία, με την φοροδιαφυγή και το λαθρεμπόριο να ανθούν, δημιουργώντας, έτσι, μια νέα σειρά αντικινήτρων μετασχηματισμού της οικονομίας.

Δ05: Έλλειψη τραπεζικής χρηματοδότησης (ECB, Τράπεζα της Ελλάδος)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	Ευρωζώνη Τώρα
Μη εξυπηρετούμενα δάνεια (NPLs) (% του συνόλου των δανείων)	8,0	46,6	5,2
Επιτόκιο δανεισμού επιχειρήσεων (κυμαινόμενο για νέα δάνεια ύψους έως €1 εκατ.)	4,70	4,69	2,11
Πιστωτική επέκταση:			
- Σύνολο ιδιωτικού τομέα	+4,1	-0,9	+2,8
- Επιχειρήσεις	+5,1	+0,3	+2,9
- Νοικοκυριά	+3,0	-2,3	+2,8
(ετήσια % μεταβολή, τέλος περιόδου)			

5. Έλλειψη τραπεζικής χρηματοδότησης

Η προσαρμογή στα χρόνια των Μνημονίων, όχι μόνο αύξησε το κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων λόγω υπερφορολόγησης, αλλά μας κληροδότησε και ένα τραπεζικό σύστημα που είναι σήμερα λαβωμένο. Η τεράστια ύφεση που συνόδεψε την εφαρμογή του προγράμματος προσαρμογής οδήγησε σε αδυναμία πληρωμής υποχρεώσεων προς τις τράπεζες. Σήμερα, οι καθυστερήσεις σε αξία ανέρχονται σε 46,6% των δανείων που έχουν χορηγηθεί, έναντι 5,2% στην Ευρωζώνη και 8% στην Ελλάδα το 2009. Η ύφεση μέχρι σήμερα, σε συνδυασμό με ένα ανεπαρκές πλαίσιο ρυθμίσεων πτωχευτικού και προ-πτωχευτικού δικαίου, και καθυστερήσεων στην εισαγωγή θεσμικού πλαισίου εξωδικαστικού συμβιβασμού, αλλά και απαγόρευσης πλειστηριασμών στα χρόνια της ύφεσης, δεν επέτρεψαν τη μείωση του τεράστιου αυτού βάρους στους ισολογισμούς των τραπεζών. Έτσι, η τεράστια αύξηση του πιστωτικού κινδύνου είχε ως αποτέλεσμα η τραπεζική χρηματοδότηση να καταστεί είδος εν ανεπαρκεία και, ταυτόχρονα, να ωθήσει τα επιτόκια δανεισμού προς τα πάνω. Ακόμη και σήμερα, τα επιτόκια στην Ελλάδα (4,7% για δάνεια μέχρι €1 εκατ.) είναι υπερδιπλάσια απ' ό τι στην Ευρωζώνη (2,1%, Δ05). Είναι γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες είναι επαρκώς κεφαλαιοποιημένες και χρηματοδοτούν επενδύσεις που στηρίζονται σε κερδοφόρα επιχειρηματικά σχέδια. Το πρόβλημα είναι, ότι λόγω της συνεχιζόμενης αβεβαιότητας, αλλά και του ανεπαρκούς ρυθμού μετασχηματισμού της οικονομίας, τα εν λόγω σχέδια είναι ακόμη λιγοστά ενώ

οι τράπεζες δεν έχουν χαλαρώσει ακόμη σε μεγάλο βαθμό τα πιστωτικά κριτήρια παροχής δανείων. Βεβαίως, μετά από χρόνια συνεχούς απομόχλευσης, τα τελευταία στοιχεία δείχνουν για πρώτη φορά θετικούς ρυθμούς πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις (+0,3% ετήσια ποσοστιαία μεταβολή τον Δεκέμβριο του 2017, έναντι +2,9% στις χώρες της Ευρωζώνης, **Δ05**). Η εξέλιξη αυτή είναι ενθαρρυντική και αναμένεται να ενισχυθεί, όσο θα εδραιώνεται η ανάκαμψη και θα προχωρεί με ταχύ ρυθμό η διαδικασία ηλεκτρονικών πλειστηριασμών ακινήτων, ώστε να μπορέσουν οι τράπεζες να εξυγιάνουν τα βιβλία τους.

Η ύφεση μέχρι σήμερα, σε συνδυασμό με ένα ανεπαρκές πλαίσιο ρυθμίσεων πτωχευτικού και προ-πτωχευτικού δικαίου, και καθυστερήσεων στην εισαγωγή θεσμικού πλαισίου εξωδικαστικού συμβιβασμού, αλλά και απαγόρευσης πλειστηριασμών στα χρόνια της ύφεσης, δεν επέτρεψαν τη μείωση του τεράστιου αυτού βάρους στους ισολογισμούς των τραπεζών.

---

6. Υψηλή διαρθρωτική ανεργία

Μια από τις τραγικότερες συνέπειες της προσαρμογής ήταν και η διόγκωση της ανεργίας σε επίπεδα υψηλότερα από εκείνα στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης που ακολούθησε το Κραχ του 1929. Το ποσοστό της ανεργίας τριπλασιάστηκε από 9,6% το 2009 σε 27% το 2013 για να κατέλθει σήμερα στο 20%, που είναι ακόμη τριπλάσιο του ποσοστού της ανεργίας στην ΕΕ-28 (7,3%). Η οξεία μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων με την συνακόλουθη μείωση του ξένου δανεισμού και τη στέρευση της

τραπεζικής χρηματοδότησης είχε ως αποτέλεσμα να υποστούν, κυρίως οι παραδοσιακοί κλάδοι των υπηρεσιών της οικονομίας (κατασκευές, εμπόριο, κλπ.) αλλά και οι κλάδοι διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών, αν και σε μικρότερο βαθμό, μια τεράστια και απότομη πτώση των πωλήσεων και να αναγκασθούν να απολύσουν εργαζομένους, μιας και οι μισθοί δεν ακολούθησαν αρχικά την πτώση των πωλήσεων. Το 2012-2013 μπροστά στην τεράστια έκρηξη της ανεργίας, πάγωσαν οι συλλογικές διαπραγματεύσεις και επιβλήθηκε η μείωση του κατώτατου μισθού, ώστε να ανακουφισθεί κυρίως το εισοδηματικά χαμηλότερο στρώμα των λιγότερο ειδικευμένων εργαζομένων, και, έτσι, να γίνει υποφερτή η λιτότητα. Και, όντως, έκτοτε είχαμε μια συνεχή αύξηση της απασχόλησης, η οποία ενισχύθηκε και από τη μεγάλη αύξηση των τουριστικών ροών προς τη χώρα μας, κυρίως ως αποτέλεσμα γεωπολιτικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή. Μαζί και με την ανάκαμψη της οικονομίας από το 2017, παρατηρείται όχι μόνο μια ισχυρότερη αύξηση της απασχόλησης σχεδόν σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, αλλά και μια μικρή αύξηση μισθών, ένδειξη ότι η ανάκαμψη έχει μονιμότερο χαρακτήρα. Αυτό, όμως, που είναι ανησυχητικό είναι η βραδύτητα με την οποία ανακάμπτει η οικονομία και η απασχόληση και τα μεγάλα ποσοστά μακροχρόνιας και νεανικής ανεργίας. Το 1/3 των ανέργων στην Ελλάδα είναι άνεργοι για πάνω από 4 χρόνια (32,9%), όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ-28 είναι 14,7% (**Δ06**). Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία δεν παράγει αρκετές ευκαιρίες για όσους μένουν εκτός εργασίας για μακρά χρονική περίοδο, καθώς είτε οι δεξιότητες τους απαξιώνονται τεχνολογικά, είτε οι κλάδοι στους οποίους απασχολούνταν στο παρελθόν είναι ακόμα πιεσμένοι ή/και χρησιμοποιούν προσωπικό με νέες μορφές μερικής ή εκ περιτροπής ή, τέλος, αδήλωτης εργασίας. Η απασχολησιμότητα αυτών των ανθρώπων είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που μας κληροδότησε η προσαρμογή και, έτσι, επείγει κατά προτεραιότητα η ένταξη τους σε προγράμματα επαγγελματικής επανακατάρτισης ή η στήριξη τους μέσω του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Ταυτόχρονα, η ανεργία των νέων 15-24 ετών ανέρχεται σήμερα στην Ελλάδα σε 47,3% του εργατικού δυναμικού στις ηλικίες αυτές, όταν στην ΕΕ-

28 το αντίστοιχο μέγεθος είναι 18,7%, ενώ πριν την κρίση το ποσοστό αυτό ήταν 25,7% (**Δ06**).

Δ06: Υψηλή διαρθρωτική ανεργία
(ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat – Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Εθνικοί Λογαριασμοί Θεσμικών Τομέων, IOBE – ΕΕ DG ECFIN, Έρευνα Οικονομικής Συγκυρίας)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Ποσοστό ανεργίας (% του εργατικού δυναμικού)	9,6	20,3	7,3
Μακροχρόνια άνεργοι (άνεργοι για 4 έτη ή περισσότερο ως % του συνόλου των ανέργων)	12,3	32,9	14,7
Ποσοστό ανεργίας νέων (άνεργοι ηλικίας 15-24 ετών ως % του εργατικού δυναμικού της ίδιας ηλικίας)	25,7	47,3	18,7
Νέοι ηλικίας 20-24 ετών εκτός εργασίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης (% των ατόμων της ίδιας ηλικίας)	17,6	23,0	16,7
Δυνατότητα για αποταμίευση (% νοικοκυριών που θεωρούν ότι είναι απίθανο να αποταμιεύσουν το επόμενο 12μηνο)	81%	90%	44%
Ποσοστό αποταμίευσης νοικοκυριών (ακαθάριστη αποταμίευση ως % του ακαθάριστου διαθέσιμου εισοδήματος)	6,6	-9,4	10,3

Μαζί και με την ανάκαμψη της οικονομίας από το 2017, παρατηρείται όχι μόνο μια ισχυρότερη αύξηση της απασχόλησης σχεδόν σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, αλλά και μια μικρή αύξηση μισθών, ένδειξη ότι η ανάκαμψη έχει μονιμότερο χαρακτήρα. Αυτό, όμως, που είναι ανησυχητικό είναι η βραδύτητα με την οποία ανακάμπτει η οικονομία και η απασχόληση και τα μεγάλα ποσοστά μακροχρόνιας και νεανικής ανεργίας.

Ταυτόχρονα, το ποσοστό των νέων 20-24 ετών που δεν εργάζονται, δεν εκπαιδεύονται και δεν καταρτίζονται, ως ποσοστό όλων των νέων τα ίδιας ηλικίας, ανέρχεται σήμερα στην Ελλάδα σε 23%, έναντι 16,7% στην ΕΕ-28 (**Δ06**). Το πρόβλημα, λοιπόν, είναι τεράστιο και η λύση του απαιτεί μαζική κινητοποίηση, πέραν των συνήθων διαύλων του ΟΑΕΔ και των προγραμμάτων κοινωνικής εργασίας, και των επιχειρήσεων, που καλούνται με τα κατάλληλα κίνητρα να καταρτήσουν και, σε τελική φάση, να απασχολήσουν τους νέους αυτούς. Τέλος, το ποσοστό των ανθρώπων που δηλώνουν αδυναμία αποταμίευσης τους επόμενους 12 μήνες ανέρχεται σήμερα στην Ελλάδα σε 90%, όταν το αντίστοιχο μέγεθος στην ΕΕ-28 είναι μόνο 44% (**Δ06**).

Γ. ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΜΕΛΛΟΝ ΧΩΡΙΣ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

7. Η λειτουργία της αγοράς εργασίας σε αρμονία με τη διαφύλαξη ή/και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων

Στα χρόνια των Μνημονίων, καθιερώθηκαν σημαντικές αλλαγές στην αγορά εργασίας υπό την πίεση της τεράστιας ανεργίας που προκάλεσε η επιβολή των μέτρων λιτότητας στην οικονομία. Η εφαρμογή ελαστικότερων μορφών απασχόλησης, καθώς και η δια νόμου μείωση του κατώτατου μισθού, μαζί με άλλες παρεμβάσεις στο επίπεδο συλλογικών διαπραγματεύσεων και υποχρεωτικής διαιτησίας, έδωσαν διέξοδο στην απασχόληση, η οποία άρχισε σταδιακά να ανακάμπτει, κυρίως στις μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν εργαζόμενους που αμείβονται κατά κανόνα με τον κατώτατο μισθό. Με την ολοκλήρωση των Μνημονίων, όμως, το καλοκαίρι του 2018, τίθεται θέμα εισαγωγής ενός νέου πλαισίου εργασιακών σχέσεων, συμφωνημένου μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, και επικεντρωμένου στη διαφύλαξη της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων. Αυτό απαιτεί την αποσύνδεση του μηχανισμού καθορισμού του κατώτατου μισθού των λιγότερο ειδικευμένων εργαζομένων, κυρίως, για κοινωνικούς λόγους, από την διαδικασία μισθολογικών

Με την ολοκλήρωση των Μνημονίων, όμως, το καλοκαίρι του 2018, τίθεται θέμα εισαγωγής ενός νέου πλαισίου εργασιακών σχέσεων, συμφωνημένου μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, και επικεντρωμένου στη διαφύλαξη της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων. Αυτό απαιτεί την αποσύνδεση του μηχανισμού καθορισμού του κατώτατου μισθού των λιγότερο ειδικευμένων εργαζομένων, κυρίως, για κοινωνικούς λόγους, από την διαδικασία μισθολογικών αναπροσαρμογών, σε επιχειρησιακό επίπεδο, μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων και συστημάτων διαμεσολάβησης και διαιτησίας, που να λαμβάνουν υπόψη κλαδικές και επιχειρησιακές ιδιαιτερότητες, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογικών εξελίξεων. Οι μισθοί και η απασχόληση ήδη αυξάνουν στην οικονομία, παρά την απουσία εθνικών γενικών συλλογικών διαπραγματεύσεων (και όχι επιχειρησιακών και κλαδικών που εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα), και αυξήσεων στον κατώτατο μισθό.

αναπροσαρμογών, σε επιχειρησιακό επίπεδο, μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων και συστημάτων διαμεσολάβησης και διαιτησίας, που να λαμβάνουν υπόψη κλαδικές και επιχειρησιακές ιδιαιτερότητες, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογικών εξελίξεων. Οι μισθοί και η απασχόληση ήδη αυξάνουν στην οικονομία, παρά την απουσία εθνικών γενικών συλλογικών διαπραγματεύσεων (και όχι επιχειρησιακών και κλαδικών που εξακολουθούν να

λαμβάνουν χώρα), και αυξήσεων στον κατώτατο μισθό (+0,5% και +2,1% αντίστοιχα το 1^ο ενιάμηνο του 2017, Δ07). Είναι, έτσι, επιτακτική ανάγκη να υιοθετηθεί ένα νέο πλαίσιο εργασιακών σχέσεων που να επιτρέπει την συνέχιση και ενίσχυση της ανακαμψιακής πορείας, και όχι να νεκραναστηθεί το σύστημα πριν την κρίση, που οδηγούσε σε υψηλές και υποχρεωτικές για όλους μισθολογικές αναπροσαρμογές, χωρίς σύνδεση με τις εξελίξεις στην παραγωγικότητα των επιμέρους επιχειρήσεων και κλάδων.

Δ07: Μεταβολή απασχόλησης και αμοιβών ανά μισθωτό (Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί και Έρευνα Εργατικού Δυναμικού)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Απασχόληση (ετήσια % μεταβολή)	-1,2	2,1	1,5
Αμοιβές εργαζομένων (περιλαμβανομένων των εισφορών εργοδότη και εργαζόμενου, ετήσια % μεταβολή σε τρέχουσες τιμές)	3,2	0,5	0,5

8. Η ανεπάρκεια του συστήματος εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης να παράξει τις δεξιότητες που απαιτούνται για την απορρόφηση της ανεργίας, τη ψηφιοποίηση της οικονομίας, την ανακοπή της μετανάστευσης και την παραμονή των νέων με υψηλή εξειδίκευση στην Ελλάδα.

Όχι μόνο η ανεργία διογκώθηκε στη διάρκεια της προσαρμογής, αλλά και το σύστημα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης δεν φαίνεται να έχει κινητοποιηθεί κατ' αντιστοιχία με το έργο της αντιμετώπισης του μεγάλου αυτού προβλήματος. Καταρχάς, η ποιότητα του παραγόμενου εκπαιδευτικού έργου στην Ελλάδα, όπως αυτό αντικατοπτρίζεται στη βαθμολογία των νέων ηλικίας 15 ετών με βάση τη μεθοδολογία του Programme for International Student Assessment-PISA του ΟΟΣΑ, έχει μειωθεί από το 2009 μέχρι σήμερα στην κατανόηση κειμένου (από 483 σε 467 με το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΑΑ στο 493), τα μαθηματικά (από 466 σε 454 με το μέσο όρο στο 490) και τις φυσικές επιστήμες (από 470 σε 455 με το μέσο όρο στο 493), και, έτσι, διαμορφώνεται σε επίπεδα κατώτερα των

αναπτυγμένων χωρών του κόσμου (Δ08). Αλλά και το μερίδιο των Ελλήνων μαθητών με χαμηλές επιδόσεις και στα τρία ανωτέρω γνωστικά αντικείμενα, ανέρχεται σε 20,7%, όταν ο μέσος όρος στο μέγεθος αυτό στις χώρες του ΟΟΣΑ είναι 13%. Η συμμετοχή, επίσης, των ενηλίκων στις ηλικίες από 18 έως 64 ετών σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης έχει βελτιωθεί ελάχιστα (από 9,8% το 2009 σε 10,6% σήμερα), αλλά αναντίστοιχα σε σχέση με τη μεγάλη αύξηση της ανεργίας στα χρόνια αυτά. Και στο δείκτη αυτό η χώρα μας υστερεί κατά πολύ σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-28 (16,6%), που έχουν το 1/3 της ανεργίας που έχει η Ελλάδα. Τέλος, το ποσοστό των εργαζομένων που κατέχουν δεξιότητες συμβατές με εκείνες για τις οποίες υπάρχει ζήτηση στην αγορά εργασίας έχει μειωθεί στην Ελλάδα από 65,4% το 2009 σε 64,3% σήμερα, έναντι 69% στην Ευρώπη. Η όλη εικόνα που αναδύεται είναι μια εικόνα ανεπάρκειας των δομών αντιμετώπισης της ανεργίας, ώστε να απορροφηθεί γρήγορα η ανεργία. Και όλα αυτά συμβαίνουν με τη χώρα μας να είναι ανέτοιμη να αντιμετωπίσει και τις προκλήσεις για τις δεξιότητες που θέτει η ψηφιοποίηση της οικονομίας και της κοινωνίας. Ο σχετικός δείκτης DESI (Digital Economy and Society Index) διαμορφώνεται στην Ελλάδα το 2016 σε 38% (με την καλύτερα προετοιμασμένη χώρα στο 100%), όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ-28 ανέρχεται σε 52%, παρά τη βελτίωση από το 30% το 2009. Εάν, λοιπόν, ληφθούν υπόψη τα σχετικά υψηλά ποσοστά ανεργίας και η σχετικά υψηλή ανεπάρκεια αντιμετώπισης της ανεργίας μέσω εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, σε συνδυασμό με την αδυναμία αποταμίευσης, δεν είναι τυχαίο που έχει επανέλθει το φάσμα της μετανάστευσης στην Ελλάδα, ενώ η χώρα θα μπορούσε να αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, στην προσέλκυση επενδύσεων, σε μια Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, όπου η κινητικότητα των εξειδικευμένων εργαζομένων θα ενταθεί. Και αν ληφθεί υπόψη ότι οι εξωστρεφείς κλάδοι (που προσφέρουν υψηλότερους μισθούς και θέσεις εργασίας όπου χρησιμοποιούνται σχετικώς υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα) δεν είναι σε θέση, λόγω μικρού μεγέθους, να απορροφήσουν όλους τους νέους με υψηλά προσόντα, αλλά και η έλλειψη

προετοιμασίας της χώρας μας να ανταποκριθεί στις κοσμογονικές μεταβολές που σημειώνονται και αφορούν στη ψηφιοποίηση της οικονομίας και της κοινωνίας, δεν είναι τυχαίο που η χώρα μας δεν είναι σε θέση να συγκρατήσει την έξοδο των ταλαντούχων νέων (brain drain). Με την καλύτερη επίδοση στο 7, η χώρα μας βαθμολογείται με το χαμηλό 2,5 όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ-28 είναι 3,7.

Δ08: Εκπαίδευση – Κατάρτιση – Ψηφιοποίηση – Μετανάστευση
(ΟΟΣΑ, Eurostat, ΕΕ - [The Digital Economy and Society Index](#), [World Economic Forum – Global Competitiveness Report](#))

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Βαθμολογία PISA			(Μ.Ο. ΟΟΣΑ)
- Φυσικές επιστήμες	470	455	493
- Κατανόηση κειμένου	483	467	493
- Μαθηματικά	466	454	490
Ποσοστό μαθητών με χαμηλή επίδοση στις φυσικές επιστήμες, τα μαθηματικά και την κατανόηση κειμένου	...	20,7	13,0 (Μ.Ο. ΟΟΣΑ)
Δια βίου μάθηση: Ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση και κατάρτιση ατόμων ηλικίας 18-64 ετών	9,8	10,6	16,6
Επίπεδο δεξιοτήτων: ποσοστό εργαζομένων με δεξιότητες που αντιστοιχούν πλήρως στις ανάγκες της θέσης εργασίας	65,4	64,3	69,0 (22 χώρες)
Δείκτης DESI (Digital Economy and Society Index) (0 = χειρότερο, 1 = καλύτερο)	0,30	0,38	0,52
Brain drain: Ικανότητα χώρας να αξιοποιεί νέους με προσόντα (1 = χειρότερο, 7 = καλύτερο)	3,0	2,5	3,7

Η όλη εικόνα που αναδύεται είναι μια εικόνα ανεπάρκειας των δομών αντιμετώπισης της ανεργίας, ώστε να απορροφηθεί γρήγορα η ανεργία. Και όλα αυτά συμβαίνουν με τη χώρα μας να είναι ανέτοιμη να αντιμετωπίσει και τις προκλήσεις για τις δεξιότητες που θέτει η ψηφιοποίηση της οικονομίας και της κοινωνίας.

9. Η γήρανση του πληθυσμού, η διόγκωση της συνταξιοδοτικής δαπάνης και η αύξηση της συμμετοχής του πληθυσμού σε εργάσιμες ηλικίες στο εργατικό δυναμικό.

Τέλος, η χώρα μας αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού, χωρίς να διαθέτει τους ανάλογους αποταμιευτικούς πόρους που απαιτούνται για την εξομάλυνση της κατάστασης, ώστε να μην φτωχοποιηθούν περαιτέρω οι συνταξιούχοι και να διατηρηθεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο περίθαλψης στην υγεία και τη μακροχρόνια φροντίδα. Στη διάρκεια της προσαρμογής, η μεγάλη αύξηση της ανεργίας, σε συνδυασμό με την πτώση των μισθών, οδήγησε ταυτόχρονα σε αύξηση των συνταξιούχων και σε μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, οξύνοντας το συνταξιοδοτικό πρόβλημα της χώρας, παρά τις περικοπές των συντάξεων και την αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών, ιδίως σε τμήματα του πληθυσμού που είχαν προνομακική μεταχείριση μέχρι τότε. Η συνταξιοδοτική δαπάνη του προϋπολογισμού σήμερα στην Ελλάδα διαμορφώνεται σε 17,8% του ΑΕΠ, από 14,3% του ΑΕΠ το 2009 και 13% του μέσου όρου των χωρών στην ΕΕ-28, που αντιμετωπίζουν παρόμοιο πρόβλημα γήρανσης, αλλά έχουν φροντίσει, σε πολλές περιπτώσεις να έχουν σχηματίσει συνταξιοδοτική αποταμίευση σε ιδιωτικούς φορείς ασφάλισης. Ως γνωστόν, η συνταξιοδοτική δαπάνη θα περικοπεί περαιτέρω κατά 1 π.μ. του ΑΕΠ το 2019. Και έπεται συνέχεια περικοπών, στο βαθμό που οι ρυθμοί ανάπτυξης και επέκτασης της απασχόλησης στην Ελλάδα παραμείνουν χαμηλοί. Και το πρόβλημα θα οξύνεται όσο αυξάνει το ποσοστό των κάτω των 15 ετών και άνω των 64 ετών που στηρίζεται από τον πληθυσμό σε εργάσιμη ηλικία 15-64 ετών. Ήδη, το ποσοστό αυτό εξάρτησης στην Ελλάδα έχει αυξηθεί από 50,2% το 2009 σε 55,5% σήμερα, ενώ ο μέσος όρος στην ΕΕ-28 διαμορφώνεται σε 53,2%. Η λύση στο πρόβλημα αυτό δεν μπορεί να είναι άλλη από την αύξηση του πληθυσμού που εργάζεται. Το ποσοστό συμμετοχής του ενεργού πληθυσμού στον πληθυσμό σε εργάσιμη ηλικία είναι 69,3% στην Ελλάδα σήμερα, όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ-28 είναι 74,6% (Δ09). Πρέπει να σημειωθεί ότι στα χρόνια των Μνημονίων υπήρξε, εξ ανάγκης, αύξηση του ποσοστού συμμετοχής

από 68,6% το 2009 σε 69,3% σήμερα. Οι πιθανές δεξαμενές εργατικού δυναμικού είναι περισσότερο οι νέοι 15-24 ετών (μόνο το 24,6% συμμετέχει στην αγορά εργασίας έναντι 42,2% στην ΕΕ-28 και οι γυναίκες (μόνο το 61,3% συμμετέχει στο εργατικό δυναμικό έναντι 68,5% στην Δυτική Ευρώπη) και λιγότερο οι ηλικιωμένοι που μπορούν και επιθυμούν να εργασθούν. Σε όλες τις περιπτώσεις, απαιτείται δραστική αλλαγή του θεσμικού πλαισίου, και ιδίως στις γυναίκες, όπου η συμμετοχή τους εμποδίζεται από το χαμηλό επίπεδο βρεφονηπιακής φροντίδας. Οι παρεμβάσεις αυτές απαιτούν τη χρήση πόρων από τον προϋπολογισμό, πόρων που δεν υπάρχουν όσο το κράτος στηρίζει την απασχόληση των εντός των τειχών, και κάνει πολύ λίγα για την προσέλκυση των εκτός των τειχών, στην αγορά εργασίας.

Δ09: Γήρανση του πληθυσμού – Συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό (Πηγή)

	Ελλάδα 2009	Ελλάδα Τώρα	ΕΕ-28 Τώρα
Ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό			
- Σύνολο	68,6	69,3	74,6
- Άνδρες	80,2	77,4	80,6
- Γυναίκες	57,2	61,3	68,5
- Νέοι ηλικίας 15-24 ετών (Ενεργός πληθυσμός ως % του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών)	30,7	24,6	42,2
Ποσοστό εξάρτησης (Πληθυσμός ηλικίας 0-14 ετών ή άνω των 65 ετών ως % του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών)	50,2	55,5	53,2
Συνταξιοδοτική δαπάνη (% του ΑΕΠ)	14,3	17,8	13,0

Η χώρα μας αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού, χωρίς να διαθέτει τους ανάλογους αποταμιευτικούς πόρους που απαιτούνται για την εξομάλυνση της κατάστασης, ώστε να μην φτωχοποιηθούν περαιτέρω οι συνταξιούχοι και να διατηρηθεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο περίθαλψης στην υγεία και τη μακροχρόνια φροντίδα.

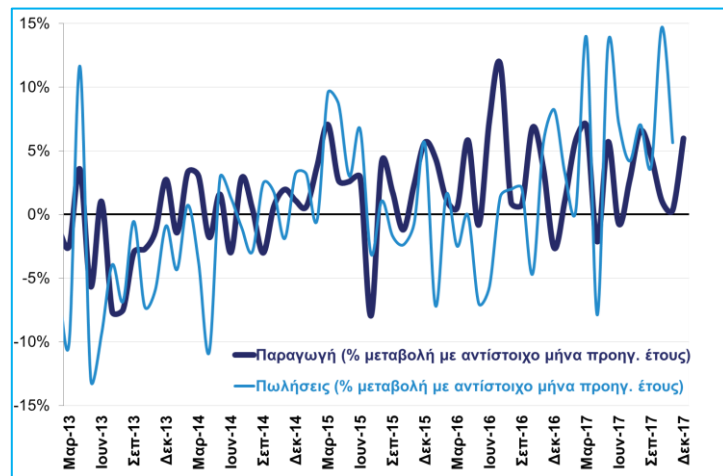
Οικονομικές εξελίξεις

Βιομηχανική παραγωγή: Αύξηση +6% σημείωσε η παραγωγή στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών τον Δεκέμβριο του 2017, με τον σχετικό δείκτη να κινείται σε θετικό έδαφος για 6^ο συνεχόμενο μήνα (**Δ10**).

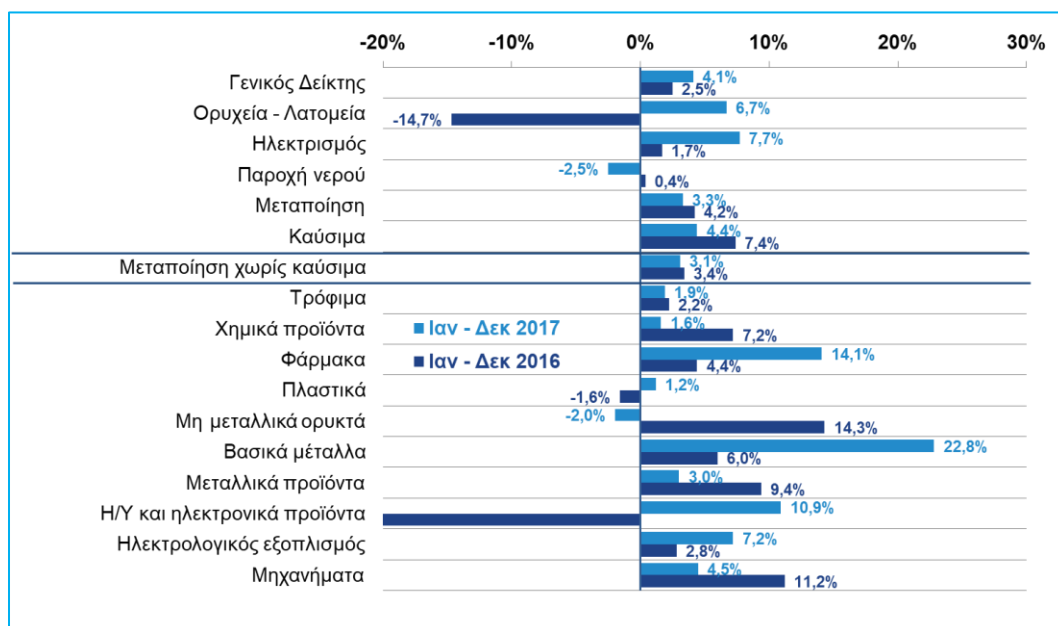
Σημειώνεται ότι, ο ρυθμός αύξησης της παραγωγής είχε αποδυναμωθεί τον Νοέμβριο του 2017 (+0,4%), ακολουθώντας την υποχώρηση των επιχειρηματικών προσδοκιών στη βιομηχανία τον Οκτώβριο, οι οποίες όμως στη συνέχεια ενισχύθηκαν σημαντικά και μέχρι και τον Ιανουάριο του 2018 κινούνται ανοδικά.

Παράλληλα, ο δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών στη μεταποίηση (PMI) τον Ιανουάριο του 2018 διαμορφώθηκε στο υψηλότερο επίπεδο από τον Οκτώβριο του 2007 (στις 55,2 μονάδες από 53,1 μονάδες τον Δεκέμβριο του 2017 και 46,6 μονάδες τον Ιανουάριο του 2017), καθώς η ενίσχυση της ζήτησης τόσο από την εγχώρια αγορά όσο και από τις αγορές του εξωτερικού, ενθάρρυνε την αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγής. Δεδομένων των εξελίξεων αυτών, σε συνδυασμό και με τη δυναμική πορεία των εξαγωγών (+7,2% σε αξία και +3,7% σε όγκο το 2017 σε σύγκριση με το 2016), η παραγωγή στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών αναμένεται να κινηθεί ανοδικά κατά τους επόμενους μήνες.

Δ10: Δείκτης παραγωγής και κύκλου εργασιών στη μεταποίηση χωρίς πετρελαιοειδή (ΕΛΣΤΑΤ, Δεκ. 2017)

Συνολικά, κατά το 2017, η παραγωγή στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών εμφανίζει άνοδο +3,1%, επιπλέον αύξησης +3,4% το 2016 (**Δ11**). Μεταξύ των κυριότερων κλάδων, η μεγαλύτερη αύξηση καταγράφεται στην παραγωγή βασικών μετάλλων (+22,8%), κυρίως λόγω της δραστηριότητας εταιρειών κατασκευής χαλύβδινων σωλήνων που συμμετέχουν σε μεγάλα κατασκευαστικά έργα. Η παραγωγή κινήθηκε επίσης έντονα ανοδικά στον κλάδο των φαρμάκων (+14,1%), στα τρόφιμα ενισχύθηκε κατά +1,9%, ενώ στον κλάδο των μη μεταλλικών ορυκτών υποχώρησε (-2% έναντι αύξησης +14,3% το 2016).

Δ11: Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής σε βασικούς κλάδους (ΕΛΣΤΑΤ, Δεκ. 2017)

Στους υπόλοιπους κλάδους της βιομηχανίας πλην της μεταποίησης, τα ορυχεία/λατομεία και ο ηλεκτρισμός κινούνται σε θετικό έδαφος (+6,7% και +7,7% αντίστοιχα), ενώ ο γενικός δείκτης εμφανίζει άνοδο +4,1%, επιπλέον αύξησης +2,5% το 2016 (Δ11).

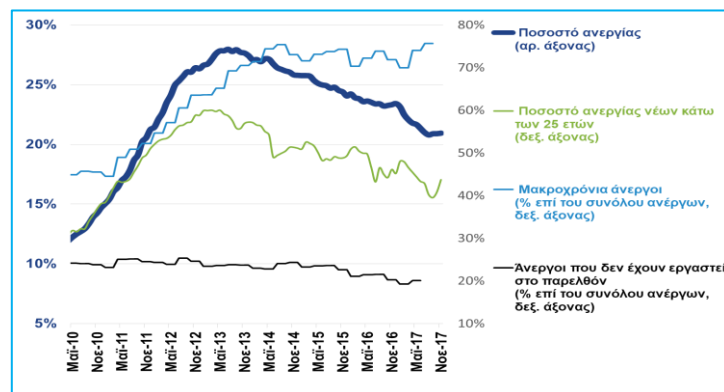
Αγορά εργασίας: Στο 20,9% διαμορφώθηκε το εποχικά διορθωμένο ποσοστό ανεργίας τον Νοέμβριο του 2017, παραμένοντας αμετάβλητο σε σύγκριση με τον προηγούμενο μήνα και 2,4 π.μ. χαμηλότερα σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα το 2016 (Δ12). Ο ρυθμός μείωσης της ανεργίας επιταχύνθηκε το πρώτο δμηνο του 2017, γεγονός το οποίο μπορεί να αποδοθεί στην άνοδο του τουρισμού και στις ενεργές πολιτικές απασχόλησης του ΟΑΕΔ, ενώ τους επόμενους μήνες επιβραδύνεται ακολουθώντας την εποχικότητα των προηγούμενων ετών, ενώ το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων στο σύνολο των ανέργων παραμένει υψηλό (75,6%), όπως και το ποσοστό ανεργίας νέων ηλικίας 15-24 (43,7%).

Οικοδομική δραστηριότητα: Σημάδια ανάκαμψης παρουσιάζει ο κλάδος της οικοδομής, με τον όγκο που αντιστοιχεί στις νέες άδειες να παρουσιάζει άνοδο +23,6% κατά το διάστημα Ιαν – Νοε 2017 (Δ13). Ειδικότερα, οι νέες άδειες ανήλθαν σε 12.501, έναντι 11.330 το αντίστοιχο διάστημα το 2016 (+10,3%), που αντιστοιχούν σε 2,5 εκατ. τετραγωνικά μέτρα επιφάνειας (έναντι 2,1 εκατ. το αντίστοιχο διάστημα του 2016) και 11,2 εκατ. κυβικά μέτρα όγκου (έναντι 9,1 εκατ. το αντίστοιχο διάστημα το 2016). Σε όλες τις περιφέρειες η οικοδομική δραστηριότητα με βάση τον όγκο που αντιστοιχεί στις νέες άδειες κινείται ανοδικά, εκτός της Κρήτης, όπου παρατηρείται μείωση -1,8%, ενώ οι μεγαλύτερες αυξήσεις παρατηρούνται στη Δυτική Μακεδονία (+65,3%) και το Ιόνιο (+43,8%).

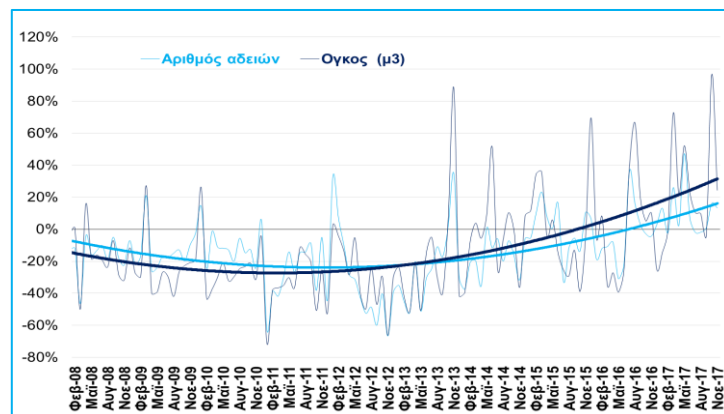
Με βάση τα στοιχεία του 11μήνου του 2017, στο σύνολο του έτους η ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα αναμένεται να εμφανίσει θετική μεταβολή για πρώτη φορά έπειτα από 9 έτη πτώσης. Σημειώνεται ότι στην αυξητική τάση που έχει διαμορφωθεί από το 2013 έχει συμβάλει η άνοδος του τουρισμού, καθώς σημαντικό μέρος των νέων αδειών αφορούν σε ανακαινίσεις σε τουριστικές περιοχές.

Εκτέλεση κρατικού προϋπολογισμού: Πρωτογενές πλεόνασμα ύψους €1.883 εκατ., υπερδιπλάσιο του στόχου (€722 εκατ.), καταγράφουν τα προσωρινά στοιχεία εκτέλεσης του κρατικού προϋπολογισμού τον Ιανουάριο του 2018, κυρίως ως αποτέλεσμα των αυξημένων σε σύγκριση με τους στόχους τακτικών εσόδων και εισροών από την ΕΕ. Πιο αναλυτικά, το σύνολο των καθαρών εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού ανήλθε σε €4.784 εκατ., έναντι στόχου €3.893 εκατ. (+€891 εκατ. ή +22,9%), εκ των οποίων €4.503 εκατ. προέρχονται από τακτικά έσοδα (έναντι στόχου €4.115 εκατ., δηλαδή +€387 εκατ.) και €559 εκατ. από εισροές από την ΕΕ (έναντι στόχου €100 εκατ. δηλαδή +€459 εκατ.). Παράλληλα, οι δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού ανήλθαν σε €3.176 εκατ., μειωμένες κατά €215 εκατ. έναντι του στόχου (€3.391 εκατ.), εκ των οποίων €2.818 εκατ. πρωτογενείς δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού (έναντι στόχου €2.997 εκατ. δηλαδή -€179 εκατ.).

Δ12: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας (ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Νοε. 2017)

Δ13: Ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα: αριθμός νέων αδειών και όγκος σε κυβικά μέτρα που αντιστοιχεί (ΕΛΣΤΑΤ, Νοε. 2017)

Οικονομικά μεγέθη μελών ΣΕΒ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

€368 δισ.
67% συνόλου*

ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

€60 δισ.
51% συνόλου**

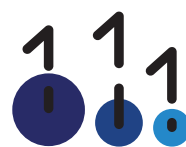
ΠΩΛΗΣΕΙΣ

€62 δισ.
43% συνόλου*

ΠΡΟ ΦΟΡΩΝ ΚΕΡΔΗ

€2,4 δισ. **
30% συνόλου**

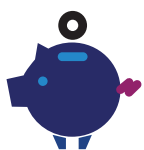
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ

190.000
11% συνόλου ασφαλισμένων στο ΙΚΑ

ΜΙΣΘΟΙ

€4,8 δισ.
20% συνόλου***

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ

€2,1 δισ.
20% συνόλου***

ΦΟΡΟΣ ΕΠΙ ΚΕΡΔΩΝ

€0,8 δισ.
29% συνόλου****

* 20.500 δημοσιευμένοι ισολογισμοί χρήσης 2015 που περιλαμβάνονται στη βάση της ICAP

** σύνολο κερδών κερδοφόρων επιχειρήσεων

*** % επί του συνόλου τακτικών αποδοχών (χωρίς bonus και υπερωρίες)/ασφαλιστικών εισφορών ασφαλισμένων στο ΙΚΑ

**** % επί του συνόλου εσόδων από φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων

Όραμα

Οραματιζόμαστε την Ελλάδα ως τη χώρα, που κάθε πολίτης του κόσμου θα θέλει και θα μπορεί να επισκεφθεί, να ζήσει και να επενδύσει. Οραματιζόμαστε μια ανοιχτή, κοινωνικά υπεύθυνη και οικονομικά φιλελεύθερη χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που προτάσσει την ισχυρή ανάπτυξη ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Θέλουμε μια Ελλάδα δυναμικό κέντρο της ευρωπαϊκής περιφέρειας, με στέρεους θεσμούς, ελκυστικό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, που προάγει τις εξαγωγές, την καινοτόμο επιχειρηματικότητα, την παραγωγή και τις ποιοτικές υπηρεσίες, τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη γνώση, τη συνοχή, τις ίσες ευκαιρίες και το κράτος δικαίου.

Αποστολή

Ηγεσία & Γνώση

Ο ΣΕΒ διαδραματίζει ηγετικό ρόλο στον μετασχηματισμό της Ελλάδας σε μια παραγωγική, εξωστρεφή και ανταγωνιστική οικονομία, ως ανεξάρτητος και υπεύθυνος εκπρόσωπος της ιδιωτικής οικονομίας.

Κοινωνικός Εταίρος

Ο ΣΕΒ, ως κοινωνικός εταίρος που πιστεύει στη λειτουργία των θεσμών, προωθεί στα αρμόδια όργανα της Πολιτείας και της Ε.Ε. τις απόψεις και θέσεις της επιχειρηματικής κοινότητας.

Ισχυρός Εκπρόσωπος

Ο ΣΕΒ διαμορφώνει θέσεις, αναλύσεις και προτάσεις πολιτικής για την οικονομία, τη βιομηχανία, την καινοτομία, την απασχόληση, την παιδεία και τις εργασιακές δεξιότητες, τον κοινωνικό διάλογο, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εταιρική υπευθυνότητα.

Φορέας Δικτύωσης

Ο ΣΕΒ δικτυώνει τα μέλη του μεταξύ τους & με τα κέντρα αποφάσεων (εγχώρια και διεθνή), με στόχο τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας.

Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα

ΣΕΒ σύνδεσμος επιχειρήσεων
και βιομηχανιών

Ξενοφώντος 5, 105 57 Αθήνα
Τ: 211 5006 000
F: 210 3222 929
E: info@sev.org.gr
www.sev.org.gr

SEV Hellenic Federation
of Enterprises

168, Avenue de Cortenbergh
B-1000 Bruxelles
M: +32 (0) 494 46 95 24
E: sevbrussels@proximus.be

ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ ΜΑΣ
ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

